

elméleti funkciót töltött be. H. vezetése alatt számos szexuológus dolgozott benne s az ambulanciákon a szexuális élet valamennyi rendellenességét kezelték. Volt itt házassági és szexuális tanácsadó is, ami akkor egészen újszerű volt. Az intézetet igen számosan látogatták betegek és segyélyre szorulóknak, akik itt menedéket is találtak s az orvosokkal való közvetlen érintkezés útján a gyógyításra fogékonyabbak voltak. De nemcsak betegek, hanem kutatók és érdeklődők is sűrűn megfordultak az intézetben, az utóbbi években A. Gide s gyakran I. Wassermann. Az intézetnek páratlan becsü gyűjteménye volt a szexuális élet abnormitásának területeiről, valóságos muzeuma, valamint hatalmas archivuma, nemkisebbségi könyvtára, a szexuológiai irodalom legteljesebb gyűjteménye. Itt voltak a *Weltliga für Sexualreform* helyiségei és könyvtára is. A Ligát 1928-ban Hirschfeld kezdeményezte, vele együtt *Havelock Ellis* és *Forel* *Agoston* voltak az elnökei. A világliga 3. kongresszusát 1932. őszén tartotta Brünben, amelyen H. is résztvett, noha tropikus maláriája, amelyet világméretűn szerzett, már akkor kínozott. A világliga reformtörekvései lényegében fedik azokat a törekvéseket, amelyek ma Oroszországban megvalósultak. H. élete alkonyán megérte, hogy büszkén dédelgetett és példátlan szorgalommal megépített műve az Institut f. Sexualwissenschaft Berlinben a vandalizmus martaléka lett. 1933. május 6-án indult meg az első akció a nemnémet szellemű könyvek kiselejtezésére a berlini könyvtárakból. Az akciót végrehajtó diákok első útja az intézethez vezetett. Teherautókkal jöttek és zenekísérettel hajtották végre vandáli munkájukat. Betörték az intézetbe, a könyveket, a kórtörténeteket felpakkolták, a szexuális dokumentumokat — mint „erkölcsteleneket” — megsemmisítették és később a május 10-i nyilvános nagy könyvelégetésnél nemcsak Hirschfeld műveit, hanem mellszobrát is a tűzbe vetették. A gyűlölt ember jelképes halála volt ez számukra. Az intézet, amelynek kapubejáratánál az a felírás volt olvasható *Amori et dolori sacrum* (a szeretetnek és szenvedésnek szentelve) így lett áldozata a bestialitás dühének, amely a máglyák fényében messze világóan demonstrálta az új német barbárság jöttét. A nagyszerű könyvtárból és pathológiai gyűjteményből alig valamit mentettek meg. H. Párisban a Pasteur-intézetben kapott menedéket kutatásai számára, de életműve egy csapással megsemmisült. Most ő a sokat szenvedett és küzdő ember is eltávozott. A magunk halottjának valljuk, mert tiszta és bátor meggyőződéssel küzdött egy korszak haladásellenes intézményei és előítéletei ellen s maradandó becsü megismerésekkel gyarapította a tudományok egy fontos területét.

(Nagyszőlős)

Neufeld Béla

A KULTURA MEGVÉDÉSE volt annak a nemzetközi írókongresszusnak a kizárólagos tárgya, mely június hó utolsó napjaiban Párisban ülésezett. A kongresszuson 230 kiküldött jelent meg 38 ország képviselőiben s köztük nem csak a fasiszta rendszerek elől menekült írók, hanem az angol, amerikai, francia, dán stb. irodalom képviselői is. Az a tény, hogy soraikból nem hiányoztak sem a Távolkelet, sem pedig az új orosz irodalom kiküldöttjei, valóban lehetővé tette, hogy a kongresszus a világirodalom tényleg haladó és tényleg lelkiismeretes része nevében tárgyalja ama kultura megvédésének kérdését, mely „a különböző országok kulturáinak összességéből tevődik össze... mindnyájunk közös kincse s mint ilyen nemzetközi érték”. (André Gide.)

A kongresszus tűzpróbája az első nap volt. „Nagy kérdés, hogy ezek az emberek, akik oly jól tudnak beszélni, meg is értik-e egymást?” — jegyezte meg *Ehrenburg* a tanácskozások előtt. Az annyira különböző életfelfogású és világnézetű írók között ez a megjegyzés igen helyes volt.

Már az első előadót, Forster angol író, aki a „kultura örökségéről“ beszélt éles ellenmondások követték. Számára a kultura a tradíciót jelenti és a tradíció a kulturát, valami végleges, megváltozhatatlan és önmagáért élő értéket. Ezen a vonalon mozgott Julien Benda felszólalása is. Jean Guéhenno a humanizmus élő értékelésének nevében szállott szembe a megmerevedett fölfogásokkal. „Az új társadalom kialakulása nem egyéb, mint az emberiség azon forradalmának, amely az emberi történelem első napján indult meg újabb, pompás szakasza.“ Jean Cassou szintén azt vetette Forster szemére, hogy a kulturát, mint valami véglegesen meglevőt és kialakultat fogja fel, amit épp úgy örökölhet az ember, mint egy házat, vagy földdarabot. A kulturában benne élő ember számára, aki annak tevékeny részese akar lenni, a kultura nem tárgy, hanem cselekvés. A művészet vissza akarja szerezni a külső világgal való összhangot, hogy maga is hozzájárulhasson egy új harmónikus társadalom kialakulásához“.

Az „alkotás szabadsága“ kérdését Alexej Tolsztoj referátuma vezette be. „Kétféle szabadság van... Az egyikkel valaha én is találkoztam. Alkotni, teljes szabadságban élni a kiválasztottak előjoga. Ismered meg tenmagadat. Légy félisten. Légy új Prométeusz! — ezt suttogta a fülembe. És azt hittem, hogy egyéniségem, mint valami kalitkából kiszabadult madár, majd felrepül egyenesen a teljes szabadságig. Azt hittem, hogy Énem megismerésében, gondolataim és érzéseim mély elemzésében található csak meg az alkotáshoz szükséges megnyilatkozást. De hadd idézzek itt pár sort, mely megadta a választ elképzeléseimre: „Szabad vagy kiadóddal szemben? Közönségeddel szemben, mely pornográfiát akar tőled? mely a prostitúció szükségszerű kiegészítőjévé teszi a szentnek nyilvánított művészetet? Az abszolút szabadság nem egyéb, mint polgári vagy anarchista frázis (az anarchizmus u. i. nem más mint a visszájára fordított polgári szellem). A polgári író és művész szabadsága nem egyéb, mint rejtett (vagy álszentül tagadott) függőség a pénzszáktól...“ Ezt Uljanov írja... Tudjuk, hogy a társadalom nemtörődömséggel nézte az egyén válságát. A társadalom nem nyújtotta ki karjait a lélek alkotó erői felé. A hegycsúcsokon túlról, a fellegekből jövő művészet pedig nem képes arra, hogy akár csak sugalmazások által is, a társadalom segítségére siessen létkérdései megoldásában. Bizonyos újabbban átszervezett európai és ázsiai államok, az emberi lélek sokrétű megnyilatkozásai közül az erőszak és az öldöklés szellemét választották, a társadalmi élet összes megnyilvánulásai közül a hódító háborút, az összes filozófiai felfogások közül az uralkodás jogát, a Vezér nevében. A fasiszmus lemond arról a dajkameséről, hogy a „világ az én elképzelése...“ Mit is csinálhatna az individualizmussal és az egyéniséggel? Nála az ember csak hangya, aki szál szénát cipel a faj nagy hangyabolyához. A faj kiválasztja az egyént, az állam pedig kényszeríti. A mi munkánk főcélja ezzel szemben az ember, annak szabadsága és boldogsága. Az ember, kit mi végtelen fejlődésében akarunk elképzelni. Az emberben hártatlan alkotóerő forrásai rejtőznek, mert különben nem lehetne ember. Ezeket az erőket fel kell fedezni, utat kell nyitni számukra. És ezt nem kéztördelve, nem igazságért siránkozva érhetjük el, hanem azáltal, ha az embert megfelelő gazdasági körülmények közé juttatjuk. Az individualizmus, a társadalom kényszeréből való elképzelt megszabadulás épp olyan esztelen mint az öngyilkosság. A mi társadalmunk nem adna egy marék datolyát sem az élettől elvonuló remetének. De ugyanakkor millió és millió ember üdvözli nálunk azokat, akik, hogy halálos veszélyben levő társaikon segítsenek, elkövetik az egyéni hősiesség örületét.

Az a farkas-ember, melyet a fasiszta országokban akarnak kialaki-

tani, azáltal, hogy a gyűlölet reflexeit fejlesztik ki a tömegekben bizonyos hajszínnel vagy arcvonással szemben, a darab kenyérért élet-halál harcot vívó emberállat anakronizmussá vált előttünk. Helyébe egy más ember: a tudatosan építő ember lépett... Mi elvetettük az abszolút értékeket, melyek a földi vonzás határán túl levő merőlegesen vannak. De utunk iránya mégis felfelé vezet. Az irodalomban elvetjük a rövidlátó és szárny nélküli naturalizmust, mely ahelyett, hogy előre haladna, csak új földeket felszántó ekénk után kullog. Realisták vagyunk. Egy csoda előtt állunk. Új emberek születnek. Az óriási tömeg tudata, vágyai, szokásai átalakulnak. Előttünk minden mozgásban... van. A társadalom arra kényszerít bennünket... hogy embereit és gondolatait plasztikus formába öntsük. A mi eszközünk a realizmus."

Az „irodalom és az emberi társadalom“ kérdéséhez először *Jean Richard Bloch* szólt hozzá. Avval kezdte, hogy a múlt évi emlékezetes írókongresszuson a művészi szabadság fontosságát tartotta szükségesnek kihangsúlyozni. „A kongresszus helyesléssel fogadta szavaimat. Itt Párisban pedig attól az irányzattól kell óvnom irótársaimat, amely abszolút szabadságot tulajdonít a művésznek a társadalommal szemben.“ Bloch után egész sor világhírű író szólalt fel, köztük *Alfred Kerr*, *Panferoff*, *John Strachey*, *Karin Michaelis*, *Martin Andersen-Nexo*, *Aragon* *Guillermo Ferrero* lelkes üzenetét olvasta fel.

André Gide az „egyén és a társadalom“ problémájával foglalkozott. „Néhány félreértést akarok eloszlatni — mondotta. — A legelső, mellyel igen gyakran találkozunk a nacionalisták ama beállítása, hogy a nemzetköziség a saját országunk megtagadását, nem-szeretését, a tőle való elszakadást jelenti. „A hazafiság“ szónak oly' szűk, oly' rosszindulatú és ellenséges értelmet adtak ezek, hogy már nem merjük használni. Sokan vagyunk olyanok, kik nem akarjuk elfogadni, hogy a szülőházánk szerezete főképp' más országok gyűlöletéből áll. Ami engem illet, én... mélyen internacionalista vagyok, de ugyanakkor mélyen francia is. Épp úgy, ahogy kollektivistá meggyőződése mellett mélyen individualista is maradok. Felfogásom mindig ez volt: az szolgálja a közösséget a legjobban, aki a legsajátosabb is tud maradni. Ehhez a tézishez egy kiegészítés is járul: csak a kollektív társadalomban fejlődhet ki az egyén s az egyén minden egyes sajátossága, vagy ahogy *Malraux* mondja... „a kollektívizmus visszaadja az egyén termékenységét“. S ami igaz, az egyénekre, az igaz a népekre is.

Mint író beszélek itt — folytatta *Gide* — s csak az irodalomról és a kulturáról akarok szólni. Éppen az irodalomban valósul meg a legtökéletesebben az általános emberi győzelme a sajátosban s virul ki legteljesebben az egyéniség. Mi lényegesebben spanyol mint *Cervantes*, angolabb mint *Shakespeare*, oroszabb mint *Gogoly*, franciább mint *Rabelais* vagy *Voltaire* és ugyanakkor általánosabb és mélyebben emberi? — mondtam már harminc esztendővel ezelőtt. Az irodalom nem, vagy legalább is nemcsak tükör. Nem szabad megelégedni annyival, hogy csak tükörképet adjon. Arról és talán főképp' arról van szó, hogy segítenie kell azt az új embert, akit szeretünk és akarunk, hogy megszabadítsa magát a kényszerektől, a belső harcoktól és a tettetésektől... Arról van szó, hogy segítenie kell az új embert abban, hogy kialakítsa és felismerje önmagát. Az irodalom nem elégszik meg az utánzással, hanem megmutat, ajánl és alkot is.

Ami engem illet (s elnézést kell kérnem azért, hogy személyemet hozom fel példának) polgári családból származom, a nevelésem is polgári, de mindjárt életpályám elején éreztem, hogy mindaz, ami bennem való-

dinak, igaznak és értékesnek tűnt, közvetlen és egyidejű ellentmondásban állott környezetem konvencióival, szokásaival és hazugságaival. Szinte lehetetlen abban a társadalomban, amelyben élünk más értékes irodalom, mint a tiltakozó irodalom. Az U. R. S. S. ma példátlan, nagy és nem remélt látványt nyújt. Az egyetlen ország, ahol az író közvetlenül szólhat olvasóihoz... Ez természetesen nem mentes minden veszélytől. A műalkotáshoz elválaszthatatlanul hozzátartozik az ellentállás legyőzése. Az új orosz irodalmi termelésben csodálatraméltó műveket is láttam, de olyanokat még nem, melyekben testet öltött a kialakulóban lévő új ember. Bizalommal várom azokat az újat hirdető, nagy lendületű alkotásokat, amelyekben az író utóléri és túlhaladja a valóságot, előre vezeti azt és új utakat nyit meg számára. A mi szomorú nyugatunkon még messze vagyunk ettől a helyzettől. Ugy látszik, hogy a társadalmi kérdések jó ideig nagyobb szerepet fognak játszani mint a többiek, nem azért, mintha magukba véve érdekesebbeknek tartanánk őket, hanem azért, mert a kultúra állapota szorosan összefügg az egész társadalom helyzetével. A kultúra szeretete mondatja velünk, hogy mindaddig, míg társadalmunk olyan lesz, mint amilyen mostan, első feladatunk annak megváltoztatása."

„Az egyén és társadalom“ viszonyáról folytatott vitában *Bert Brecht*, *Henri Clerc*, *Hubermont* és *Max Brod* vett részt. *Brod* a platonizmus nevében igyekezett felvázolni, hogy milyen erők vezethetik az egyént és a társadalmat az új kultúrához. A nyugati kultúra legkifinomodattabb egyéniségei mellett szinte gyermeki frissességgel hatott Taskidisztnán képviselőjének, *G. Lahuti*-nak beszéde, aki a saját életén keresztül mutatta be azokat a korlátlan kulturális és művészi lehetőségeket, amelyek még a legelmaradottabb gyarmati nép tömegeiben is szunnyadoznak s amelyek elementáris erővel törnek felszínre, mihelyt a társadalmi fejlődés egy új szakasza kibontakozásuk számára előkészíti a talajt.

A kongresszus többi felszólalói közt még szerepeltek: *André Chamson*, *Vszevolod Ivanov*, *Léon Moussinac*, *Pierre Gérome*, *Waldo Frank*, *Luc Durtain*, *Heinrich Mann*, *Lion Feuchtwanger*, *Aragon*, *Anna Seghers*, *Henri Barbusse*, *Babel*, *Paszternak*, *Michael Gold*, stb.

André Malraux záróbeszédében újból a kultúra és a művészet kérdését érintette. „Sokat beszélnek a kultúra megvédéséről. A középkori szobrász nem gondolt a művészetre, amikor valamelyik szent szobrát kifaragta. A szenvedély erejével kényszerítő szükségletnek engedelmesskedett. Ha ez a szükségesség elhagyja a műalkotást, mint ahogy a vér kifolyik a testből, úgy az kísértetté lesz. Csak valami új szükségesség, új szenvedély adhatja vissza az életet. Addig csak nagy, fehér muzeumi szobor marad a vakok végtelen elméletében. Minden műalkotás halott, ha már nem szeretik. A művészetnek, a gondolkodásnak, a költészetnek, az emberiség e régi álmainak ép' úgy szükségük van mireánk, mint nekünk reájuk. Szükségük van vágyunkra és akaratunkra. Újraalkotjuk őket, ahogy magunkat is újraalkotjuk. Az ilyen örökséget nem kapjuk, hanem meg kell hódítanunk.“

A kongresszus különben egyhangúan fogadta el azt a határozatot, amely szerint a nemzetközi irodalom és kultúra védelmének érdekében állandó irodát létesít, Párisban. Az iroda vállalja olyan irodalmi alkotások kiadását és terjesztését, melyek saját hazájukban nem jelenhetnek meg, általában szorgalmazza a nemzetközi kulturcserét; lehetővé teszi írók utazását; évente nemzetközi irodalmi nagydíjat tűz ki, s amikor szükségesnek látja a kongresszus ismét összeül a civilizáció védelmében.

(Paris)

Márk Viktor